

Recht op school: over het recht op leren in een democratische samenleving

Maarten Simons
Graziela Dekeyser
KU Leuven

Vlaamse Onderwijsraad – 1 oktober 2025

onze kinderen en democratische samenleving verdienen meer dan enkel (recht op) leren en onderwijzen

deze bijdrage: poging om betekenis te geven aan “recht op school”

STELLING:

“recht op school” is geen abstract idee of ideaal, maar toont zich vandaag op veel plekken in het onderwijs

niet zozeer daar waar personen voor henzelf een (juridisch) recht opeisen of belang hebben,
maar waar ze een fundamentele vraag stellen bij hoe wij vandaag leren en onderwijs organiseren

die vraag wijst op de afwezigheid van vrijheid, gelijkheid en/of vorming

een “pedagogisch on-recht” in hoe we vorm geven aan onderwijs en leren

Het eigenaardige recht op onderwijs

IN MEERVOUD:

UVRM, EVRM, VN-Kinderrechtenverdrag, VRPH, ...

GELAAGD EN AMBIVALENTIES:

rechten van de mens – rechten van de burger

rechten van de mens/burger-rechten van het kind

recht op onderwijs, maar ook verplicht (basis)onderwijs

rechten van het kind – rechten van de ouders

recht van kind/ouders – plicht van de staat

negatieve verplichtingen - positieve verplichtingen

sociale rechten – burgerrechten

+ onderwijs/opleiding zelf als voorwaarde voor mensen-/kinderrechten

UITGANGSPUNT:

ambivalenties wijzen niet op een (juridisch) probleem

maar zijn een indicatie dat deze rechten mee deel uitmaken van een strijd tegen (pedagogisch) “onrecht”

het gaat daarbij niet enkel om rechten, maar ook om verantwoordelijkheden

Naar een pedagogische insteek

RECHT OP **LEREN**

- formeel, informeel, non-formeel
 - levenslang, levensbreed
- individueel recht op (levens)kansen, mogelijkheden, ontwikkeling, ...

RECHT OP (LEREN IN) **ONDERWIJS**

- formeel (informeel)
 - systematisch/gefinaliseerd
- maatschappelijk gegarandeerd recht van individuen

VOLSTAAT DIT IN/VOOR EEN DEMOCRATISCHE SAMENLEVING?

RECHT OP ... ? WAT IS ON-RECHT ...?

Bij wijze van voorbeeld

“we verplichten kinderen te leren, maar ze hebben zelfs geen recht op een getuigschrift basisonderwijs”

“we willen kinderen gelijke kansen geven, maar roepen meer en meer de hulp in van ouders”

“leerlingen moeten zelf het belang van leren inzien, maar ze hebben geen recht op opgeleide leerkrachten”

“diagnoses zijn er in het belang van het kind, maar veel kinderen verliezen precies daardoor leerkansen”

“van scholieren wordt verwacht dat ze zich politiek engageren en zelfs al gaan stemmen, maar ze mogen zelf niet beslissen over het dragen van een hoofddoek”

“ik heb het recht op m’n thuistaal, maar dat recht geldt niet op school”

Bij wijze van voorbeeld

“er wordt gestreefd naar gratis onderwijs, maar betaalde bijlessen zijn blijkbaar eerder regel dan uitzondering”

“we geven hen het recht op onderwijs, maar geen recht op verblijf als burger”

“een kind kan blijkbaar onredelijk zijn in de aanpassingen die het vraagt van een school”

“we formuleren minimumdoelen, maar daarmee ambiëren we wel maximale kwaliteit”

“we gaan er vanuit dat kinderen moeten leren, maar ze mogen wel definitief worden uitgesloten”

“we vragen scholen om recht te doen aan elk kind, maar ontszeggen leerlingen een recht op gelijkheid vanuit de leerkracht”

Bij wijze van voorbeeld

deze voorbeelden wijzen op een (structurele) spanning, contradictie, onmogelijkheid, ... in hoe we vorm geven aan onderwijs en leren

het gaat niet louter om iemand die een (eigen) belang wil behartigd zien of een recht opeist

er zit ook geen eenvoudige oplossing besloten in deze uitspraken

het zijn vaak 'onmogelijke claims', 'paradoxe identificaties', 'teggengestelde rechten', ... (cf. Rancière)

het zijn echte “inter-venties” of “tussenkomsten” in hoe we vandaag vorm geven aan onderwijs en leren

ze onderbreken een gangbare manier van denken (of niet)

in die zin zijn ze vaak onaangenaam, en doen we ze vaak af als (te) 'radicaal'

meer ze tonen altijd dat hoe we onderwijs en leren organiseren niet noodzakelijk zo moet zijn

de interventies verwoorden een “on-recht”

niet in de juridische of morele betekenis

maar in een pedagogische betekenis: er lijken onverenigbaarheden in hoe we vandaag vorm geven aan leren en onderwijs

Naar een pedagogische insteek

RECHT OP **LEREN**

- formeel, informeel, non-formeel
- levenslang, levensbreed
- individueel recht op (levens)kansen, mogelijkheden, ontwikkeling, ...

RECHT OP (LEREN IN) **ONDERWIJS**

- formeel (informeel)
- systematisch/gefinaliseerd
- maatschappelijk gegarandeerd recht van individuen

RECHT OP **SCHOOL**

- specifieke vorm van leren en/in onderwijs in een democratische samenleving
- **in vrijheid, vanuit gelijkheid en als basisvorming**
- toont zich in een concrete “interventie”

recht op school

- verwijst hier naar een praktische claim in een specifieke situatie
- geen eigenschap van/toeschrijving aan specifieke actor
- rechten van hen “die niet de rechten hebben die ze hebben” en “die de rechten hebben die ze niet hebben” (cf. Rancière)
- in de vorm van een paradoxale rechtsclaim, een onmogelijke identificatie, ...

- verwijst naar de aanhoudende poging om vorm te geven aan leren en onderwijzen, vertrekkend vanuit de assumpties van
 - vrijheid: “we leggen de bestemming van kinderen jongeren en hun wereld niet vast”
 - gelijkheid: “we benaderen hen allemaal als leerling (zonder meer)”
 - vorming: “we maken mogelijk dat ze allemaal een basisconditie verwerven”
- verwijst naar de poging om dat ‘tussen’ of ‘midden’ (tussen ‘gezin’ en ‘samenleving’) te behouden waarin zowel een nieuwe generatie als een nieuwe wereld gecreëerd kan worden

een concrete interventie in de gangbare vormgeving van leren in onderwijs

indicatie van “pedagogisch onrecht” - of: niet waarmaken van “een pedagogisch belofte” (Masschelein)

de precieze betekenis van school (en vrijheid, gelijkheid en vorming) is niet (voor)gegeven, maar altijd inzet
gevolg: opent opnieuw de ruimte voor een gesprek en her-waardering van een aantal verantwoordelijkheden

“Recht op school” en de verantwoordelijkheid
om vorm te geven aan goed onderwijs

Kwaliteitsdriehoek

(vragen mbt processen en uitkomsten)

inspectie

standaard,
vereiste,
verwachting
(- kwaliteitsvol)

begeleiding

organisatie

consideratie

keuzes,
richtlijnen,
afspraken
(-richtinggevend)

assumpties

Professionaliteitsdriehoek

(vragen mbt oordeelkundig handelen)

opleiding

expertise,
autonomie,
verantwoordelijk
heid
(-professioneel)

leraarschap

nascholing

doelen/domeinen

beslissing

ontwikkeling

Curriculumdriehoek

(vragen mbt doelbepaling)

Pedagogische driehoek

(vragen mbt schoolinrichting en (samen)leven op school)

gezin

leerling

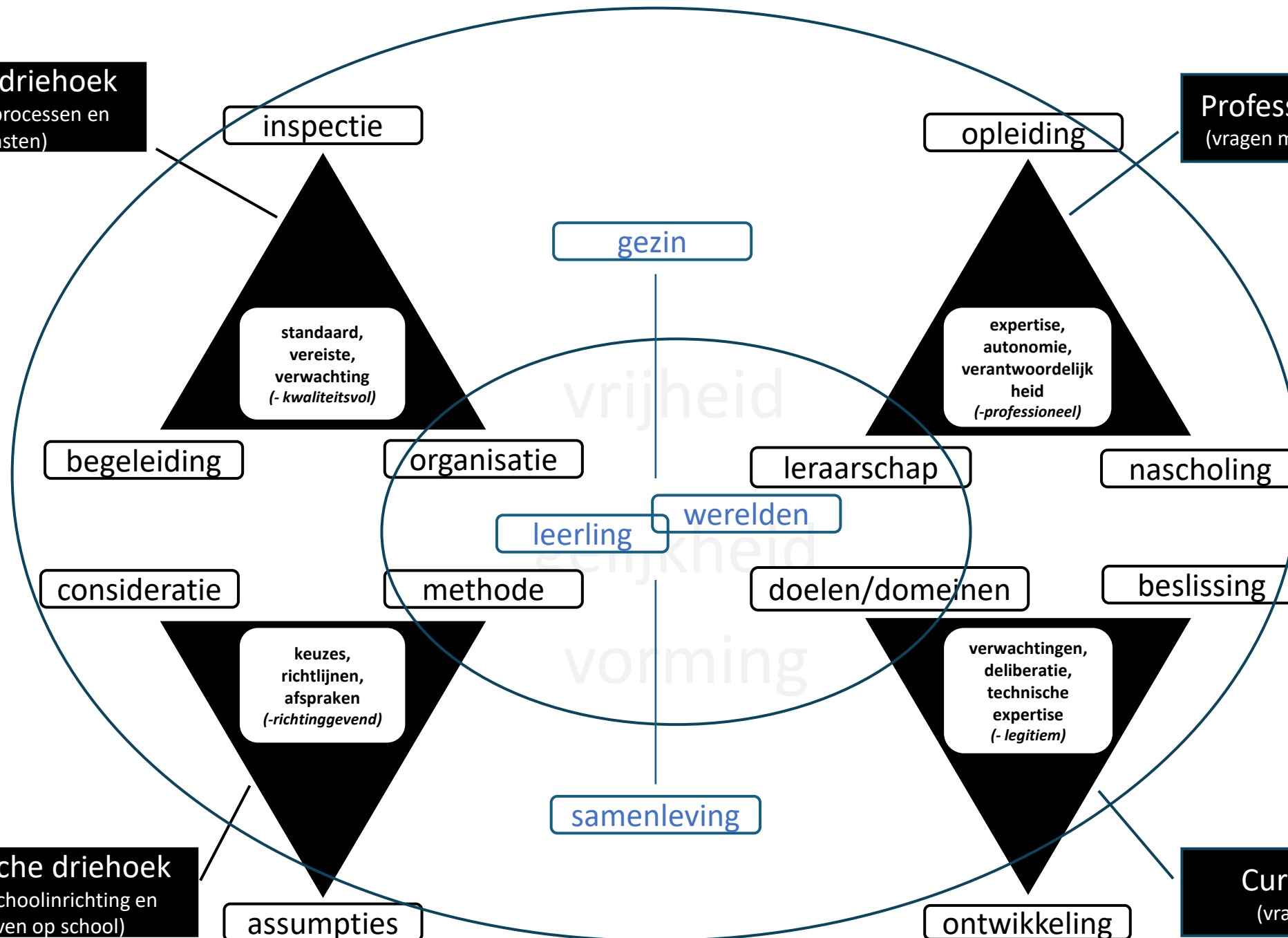
werelden

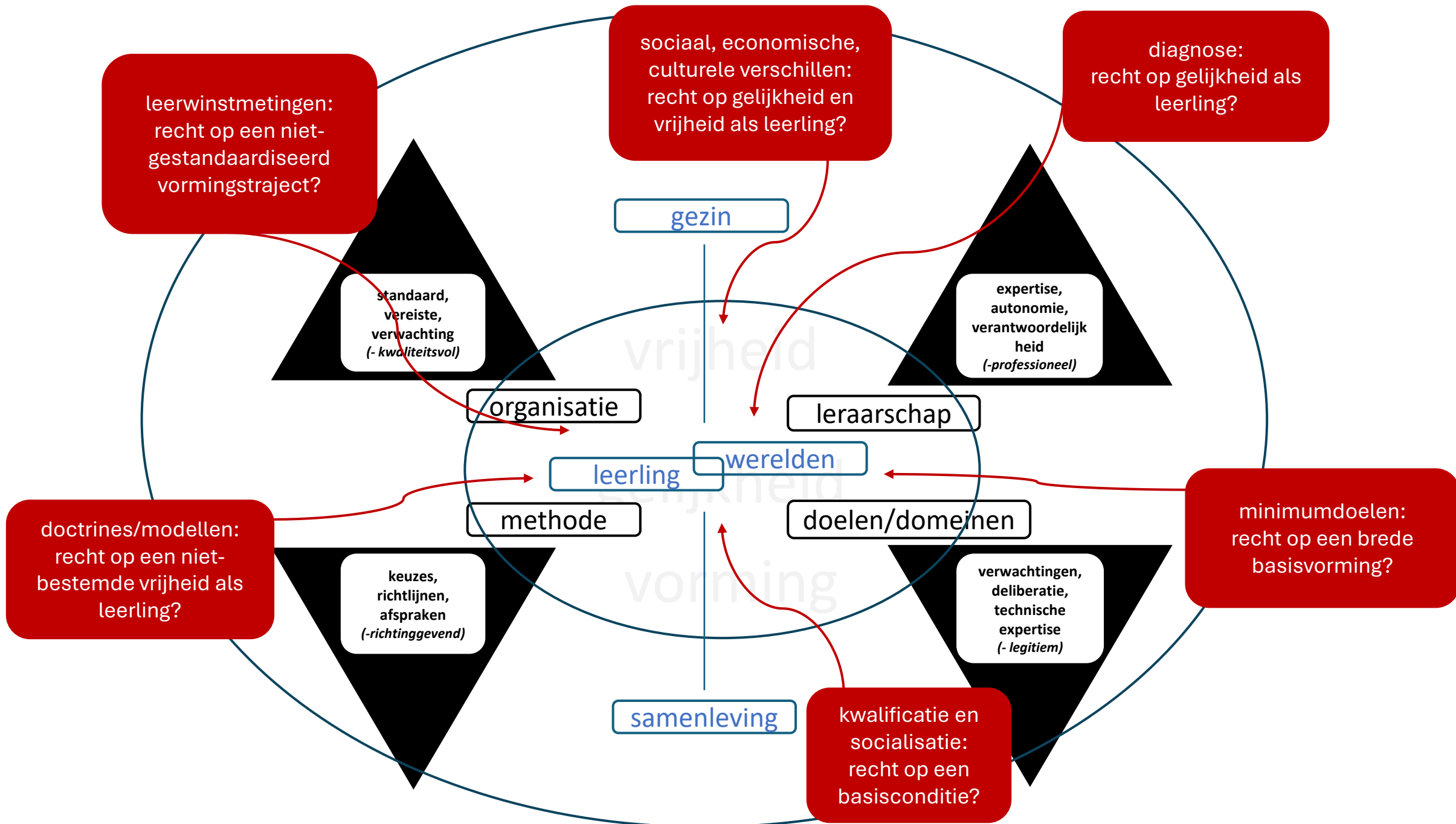
samenleving

vrijheid

keuzevrijheid

vorming

Bij wijze van besluit (1)

“Recht op school” (naast recht op (leren in) onderwijs) :

manifesteert zich als een fundamentele vraag in de vormgeving van (goed) onderwijs en leren
brengt steeds “de belofte” van vrijheid, gelijkheid en basisvorming tot uitdrukking

niet een belang van een concrete groep/persoon

geen probleem dat snel op te lossen is via re-organisatie, professionalisering,
curriculumhervorming, nieuwe methode

vraagt om een grondig gesprek over de vormgeving van leren en onderwijzen
maakt er meteen een “publieke zaak” van: gaat nooit om één instantie, geval, ...

Bij wijze van besluit (2)

Vinden manifestaties van “recht op school” nog gehoor?

risico van (dringende/nationale) kwaliteitsstandaarden en metingen

-- beperkt oor voor andere componenten, spanningen én de nood aan afstemming

risico van “wat werkt”-logica en “we weten dat...”-discours

-- beperkt oor over verschillende vormen van evidentie, en nood aan beleid

risico van gepolariseerde onderwijsvrijheid (belangen zonder verantwoordelijkheid) en overheidsoptreden (ingrepen zonder verantwoording)

-- beperkt oor voor datgene waartoe die vrijheid en overheid ten dienste staan

risico van optimalisatie-logica (“het kan altijd beter”)

-- beperkt oor voor (opnieuw) school maken; eerder focus op “leerling-uitval” dan wel “school-uitval”

Bij wijze van besluit (3)

Mogelijke betekenis voor de *Vlaamse Onderwijsraad*:

observatorium: inventarisaties van manifestaties van “recht op school”

publieke studie: bestuderen (beschrijven, benoemen, ...) en uitdrukkingskracht vergroten

aftoetsing: “recht op school” in concrete adviezen

één van de zeldzame plaatsen waar de vraag naar goed onderwijs in de breedte kan gesteld worden, waar “pedagogisch onrecht/recht op school” (of: “de belofte”) structurele aandacht kan krijgen

een voorwaarde: niet blijven hangen in
belangenbehartiging en/of evidenties